

Голові спеціалізованої вченої ради
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
доктору психологічних наук, професору
Лілії РУДЕНКО

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата психологічних наук, доцента,
завідувача кафедри психології
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
Руденко Оксани Володимирівни
на дисертаційне дослідження Корневої Аліни Валентинівни
**«Психологічні особливості життєстійкості у дорослому віці
у кризових ситуаціях»,**
подане до захисту в разову спеціалізовану раду
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 – Психологія

Актуальність теми дослідження. В умовах тривалої війни в Україні суттєво зросла потреба в науковому обґрунтуванні механізмів збереження психологічної цілісності дорослої особистості. Дорослі люди, які перебувають у зонах бойових дій та в умовах тривалої невизначеності, стикаються з хронічним стресом, зниженням відчуття безпеки, підвищенням рівня тривожності та психосоматичних проявів. За цих обставин особливої ваги набуває дослідження внутрішніх ресурсів особистості, зокрема життєстійкості як інтегрального адаптаційного ресурсу. Водночас в українській психологічній науці бракує системних досліджень, які б емпірично доводили характер взаємозв'язку між інтегральним показником життєстійкості та конкретними копінг-стратегіями дорослих в умовах затяжної суспільної кризи.

Дослідження міжнародних науковців (S. Maddi, S. Kobasa, R. Lazarus, S. Folkman) засвідчують, що життєстійкість є ключовим чинником успішної адаптації, збереження психологічного благополуччя та ефективності діяльності в стресових умовах. Водночас українські дослідники (О. Кокун, О. Чиханцова, Г. Дубчак, Л. Карамушка, Т. Титаренко) наголошують на необхідності розробки цілісних програм психологічного супроводу дорослого населення в кризових умовах.

За таких обставин наукове обґрунтування структури життєстійкості, її зв'язку з копінг-стратегіями та розробка ефективних програм її розвитку має як теоретичне, так і практичне значення для психологічної науки та системи психологічної допомоги.

Наукова новизна результатів дисертації. Погоджуємося з тим, що наукова новизна результатів дисертації полягає, насамперед, у тому, що:

1) вперше обґрунтовано та визначено змістові критерії й показники сформованості чотирьох складових життєстійкості (когнітивної, емоційної, мотиваційної та соціальної) для дорослого віку з рівневою характеристикою їх прояву (високий, середній, низький);

2) на основі емпіричного дослідження виявлено та статистично підтверджено силу й спрямованість взаємозв'язків між життєстійкістю та стратегіями подолання (копінг-стратегіями) у дорослому віці, зокрема встановлено помірний позитивний зв'язок із проблемно-орієнтованими стратегіями ($r = 0,375$; $p < 0,001$) та негативний зв'язок зі спрямованістю на емоції ($r = -0,467$; $p < 0,001$);

3) розроблено та апробовано авторську психорозвивальну тренінгову програму «Розвиток життєстійкості у дорослому віці у кризових ситуаціях», що ґрунтується на інтеграції ресурсного та особистісно-орієнтованого підходів і має модульну структуру (4 модулі, 14 занять, 41 година), спрямовану на поетапний розвиток усіх складових життєстійкості; результати формувального експерименту засвідчили статистично достовірне зростання рівня життєстійкості (частка осіб з високим рівнем зростає з 0 % до 20,7 % в експериментальній групі).

4) поглиблено теоретичні уявлення про феномен *hardiness* шляхом системного аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел у межах основних психологічних підходів, що дозволило уточнити визначення життєстійкості як динамічної системи особистісних переконань (залученість, контроль, виклик);

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретична значущість отриманих результатів пов'язана з обґрунтуванням феномена життєстійкості як інтегративної характеристики особистості дорослого віку, що включає когнітивну, емоційну, мотиваційну та соціальну складові. Дисертанткою представлено інтегративну ресурсно-особистісну модель розвитку життєстійкості, що відображає системну організацію цього феномену та механізми його розвитку. Важливим теоретичним внеском є розмежування понять «криза» та «кризова ситуація» та визначення дорослого віку як сенситивного періоду для трансформації життєстійкості.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає у створенні, апробації та емпіричному підтвердженні ефективності авторської тренінгової програми з детальним описом вправ, спрямованих на розвиток конкретних складових життєстійкості. Програма може бути використана у професійній підготовці та підвищенні кваліфікації психологів, у консультативній, корекційній та психоосвітній роботі з дорослими, які переживають нормативні та ненормативні кризи. Запропоновано також комплексний діагностичний інструментарій, що включає авторську анкету для скринінгу суб'єктивного рівня життєстійкості. Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка №157/26 від 23 лютого 2026 року).

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дослідження базується на інтеграції ресурсного та особистісно-орієнтованого підходів. Здобувачка послідовно обґрунтовує вихідні теоретичні позиції, використовуючи широкий спектр класичних і сучасних психологічних концепцій, що забезпечує комплексність і глибину теоретичного підґрунтя роботи.

У межах емпіричної частини авторка демонструє широку палітру вибору методів дослідження. Їх поєднання дозволяє отримати багатовимірну інформацію про психологічні особливості життєстійкості у дорослому віці.

Логічне узгодження з критеріями та показниками сформованості складових життєстійкості суттєво підсилює наукову доказовість.

У дослідженні брали участь 184 особи дорослого віку (25–57 років), результати представлено із використанням кореляційного аналізу (r-Спірмена), U-критерію Манна-Уїтні, t-критерію Уїлкоксона та χ^2 -критерію Пірсона. Обробка даних здійснювалася за допомогою програм Microsoft Excel та SPSS Statistics 27 for Windows.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація належно структурована і містить усі необхідні складові: вступ, три розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел, з яких біля 100 – зарубіжних, додатки. Загальний обсяг дисертації відповідає вимогам, робота містить таблиці та рисунки, що полегшує сприйняття. Оформлення відповідає встановленим вимогам.

У першому розділі роботи дисертантка здійснює теоретичний аналіз понять «життєстійкість», «кризова ситуація» та «криза», простежує еволюцію розуміння феномена hardiness від філософських витоків у стоїцизмі до сучасних концепцій S. Kobasa, S. Maddi, R. Lazarus. Важливим теоретичним здобутком є систематизація основних підходів (психоаналітичного, гуманістичного, когнітивно-поведінкового, екзистенційного та соціокультурного), а також розмежування понять «криза» і «кризова ситуація» та визначення специфіки дорослого віку як сенситивного періоду.

У другому розділі дисертації представлено обґрунтування підбору психодіагностичного інструментарію, опис його основних етапів, процедур, а також вибірки. Одним із важливих емпіричних результатів є встановлення статистично значущих міжгрупових відмінностей між респондентами з різними рівнями життєстійкості за показниками копінг-стратегій, самоефективності, локусу контролю, емоційної регуляції та соціальної адаптації.

У третьому розділі детально описано авторську тренінгову програму. Результати формульованого експерименту засвідчують статистично достовірне покращення показників: зростання рівня самоефективності (з 10,3 % до 48,3 % осіб з високим рівнем), позитивні зміни у сфері соціально-психологічної адаптації та зникнення стратегії уникнення з поведінкового репертуару учасників.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні положення та результати дослідження знайшли необхідну апробацію у доповідях на 6 наукових конференціях (2 міжнародних і 4 всеукраїнських), а також відображені у 8 публікаціях, з яких 5 статей у наукових фахових виданнях України (у тому числі 1 у зарубіжному періодичному виданні), 3 публікації у матеріалах та збірниках науково-практичних конференцій.

Теоретичні положення та емпіричні результати дисертаційного дослідження були впроваджені в освітню діяльність Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка №157/26 від 23 лютого 2026 року).

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Ретельний аналіз змісту дисертації, як і змісту наукових

публікацій, підтверджує той факт, що дисертаційна робота написана відповідно до чинних нормативних вимог, а окремі використання ідей та текстів інших авторів мають належні посилання на відповідні першоджерела. Дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Робота стимулює до наукової дискусії та висловлення окремих зауважень. Вони мають конструктивний характер і спрямовані на поглиблення окремих аспектів дослідження, які можуть бути уточнені або розвинуті у подальшій науковій роботі здобувачки. Зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертації, але окреслюють науковий потенціал для її подальшого вдосконалення.

1. У теоретичному розділі поняття «життестійкість», «психологічна стійкість», «стійкість» і «резильєнтність» вживаються непослідовно – подекуди як синоніми, подекуди як самостійні конструкти. Особливо проблемним є нерозмежування *hardiness* і *resilience*, які мають принципово різну концептуальну природу: *hardiness* – відносно стала диспозиційна система переконань (залученість, контроль, виклик), *resilience* – динамічний процес адаптації після *adversity*. Авторка цитує джерела, де ці поняття чітко розмежовані (Garmezy, Masten, Maddi, Kobasa), однак власної концептуальної позиції не формулює, а у висновках до першого розділу характеризує життестійкість як «процесуальну, динамічну характеристику» – фактично переходячи на позиції *resilience* без фіксації цього концептуального зсуву. Було б доцільно у підрозділі 1.1 чітко визначити співвідношення цих понять і обґрунтувати вибір терміну «життестійкість» як основного.

2. У тексті дисертації загальна вибірка описана як «184 особи дорослого віку від 27 до 55 років» на базі Університету імені Драгоманова, а вибірка формульованого експерименту – як КГ=30, ЕГ=29. При цьому відсутній детальний опис соціально-демографічного складу груп (стать, вік, освіта, професійний статус), процедури їх формування та критеріїв відбору учасників. Принциповим є також відсутність верифікації наявності кризового досвіду у респондентів: без підтвердження того, що учасники справді переживали *adversity*. Було б доцільно доповнити дослідження детальною характеристикою вибірки та критеріями підтвердження кризового досвіду учасників.

3. При описі діагностичного інструментарію відсутня єдина схема подання – «назва методики – автор(и) – адаптація»: для ряду методик адаптатор взагалі не вказаний. Присутні методики розробки / модифікації радянських / російських авторів без незалежної психометричної верифікації на сучасних українських вибірках. Це ускладнює коректну оцінку їхньої психометричної бази для українських вибірок. У подальших дослідженнях рекомендується використовувати виключно україномовні адаптації або оригінальні англійські версії відповідних інструментів.

4. Третій розділ містить перелік вправ із зазначенням їх мети, проте бракує системного аналізу механізмів впливу кожної вправи на конкретні складові життестійкості. Було б доцільно доповнити опис програми авторською рефлексією щодо того, які вправи виявилися найбільш / найменш ефективними для учасників із різними рівнями початкової життестійкості, а також які труднощі виникали під час реалізації програми.

для учасників із різними рівнями початкової життєстійкості, а також які труднощі виникали під час реалізації програми.

Висловлені зауваження та рекомендації не применшують наукової цінності виконаного дослідження і мають радше дискусійний та рекомендаційний характер. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок.

Висловлені зауваження істотною мірою не зменшують назагал позитивної оцінки дисертації як самостійного, цілісного, завершеного наукового дослідження, яке виявляє належний рівень теоретичних знань, сформованих умінь і навичок наукового пошуку, фахових компетентностей здобувачки наукового ступеня.

Дисертаційне дослідження «Психологічні особливості життєстійкості у дорослому віці у кризових ситуаціях» виконане з дотриманням правил академічної доброчесності та згідно з усіма вимогами «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), а її авторка Корнева Аліна Валентинівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

О.В. Руденко

Засвідчую:

Нач. ВК

[Handwritten signature]